

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Сумська філія
Кафедра соціально-економічних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Фінанси»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

081 Право (право)

за темою – «**ФІНАНСОВИЙ РИНОК**»

Суми 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою
Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 29.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-економічних дисциплін Протокол від
29.08.2023 № 2

Розробник:

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
кандидат економічних наук Парфентій Л.А.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування Навчально-наукового інституту бізнесу, економіки та менеджменту Сумського державного університету, кандидат економічних наук, доцент Кравченко О.В.
2. Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук Петровська С.А.

План лекції

1. Економічна сутність фінансового ринку та його структура.
2. Класифікація фінансових ринків.
3. Інструменти фінансового ринку.
4. Цінні папери як основний інструмент фінансового ринку.

Рекомендована література

Нормативна література

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
6. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
7. Про Державний бюджет України на 2018 рік : Закон України від 07.12.2017 р. № 2246-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>.
8. Про концесію : Закон України від 03.10.2019 р. № 155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20>.
9. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
10. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
11. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Основна

12. Фінанси : навчальний посібник. [Л.В. Лисяк, С.В. Качула, Л.О. Міщенко, Д.А. Міщенко]. Дніпро: ТОВ “Акцент ПП”, 2017. 298 с. URL: http://212.1.86.13/jspui/bitstream/123456789/1970/1/%d0%a4%d1%96%d0%bd%d0%b0%d0%bd%d1%81%d0%b8_%d0%9b%d0%b8%d1%81%d1%8f%d0%ba.pdf.
13. Фінанси : навчальний посібник в 2 частинах. [Баранова В.Г., Волохова І.С., Хомутенко В.П. та ін.]. Одеса: Атлант, 2015. Ч.1. 344 с. URL: <http://posek.km.ua/biblioteka/Ф/Фінанси. Частина 1. Баранова В.Г..pdf>.
14. Фінанси : навчальний посібник в 2 частинах. [Баранова В.Г.,

Волохова І.С., Хомутенко В.П. та ін.]. Одеса: Атлант, 2015. Ч.2. 309 с. URL: <http://posek.km.ua/biblioteka/Ф/Фінанси. Частина 2. Баранова В.Г..pdf>.

15. Глущенко А.С. Фінанси: навч. посіб. Львів «Магнолія 2006», 2014, 440 с. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=11&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEWje5-Ldu5XpAhWv_CoKHTXwC904ChAWMAB6BAgBEAE&url=http%3A%2F%2Fekhnuir.univer.kharkov.ua%2Fbitstream%2F123456789%2F13888%2F2%2F%25D0%25A4%25D1%2596%25D0%25BD%25D0%25B0%25D0%25BD%25D1%2581%25D0%25B8%2520%2528%25D0%2593%25D0%25BB%25D1%2583%25D1%2589%25D0%25B5%25D0%25BD%25D0%25BA%25D0%25BE%2520%25D0%2590.%25D0%25A1.%2529.pdf&usg=AOvVaw1x8XS6tYKW715Qv4ly1OhA.

Допоміжна

16. Волохова І.С. Місцеві фінанси та перспективи поглиблення фінансової децентралізації в Україні: монографія. Одеса: Атлант, 2014. 462 с.

17. Гаврилук О.В. Тенденції антикризової модернізації інституціональної структури міжнародних фінансів. *Фінанси України*. 2016. №2. С. 7-27.

18. Єльнікова Ю. Сучасна інфраструктура ринку похідних фінансових інструментів. *Вісник Національного банку України*. 2014. №5. С. 67-71.

19. Землячова О.А. Оцінка фінансового стану страховика та шляхи його поліпшення. *Науковий вісник : Фінанси, банки, інвестиції*. 2014. № 2. С. 54-66.

20. Клименко К.В. Напрями реформування фінансової системи України в контексті антикризового регулювання. *Фінанси України*. 2015. №7. С. 75-85.

21. Кудряшов В.П. Механізми фінансування державного бюджету в умовах подолання фіскальних дисбалансів. *Економіка України*. 2016. №7. С. 3-20.

22. Редзюк Є. Вплив фондових ринків розвинутих країн світу і країн, що розвиваються, на міжнародні фінансово-інвестиційні процеси. *Вісник Національного банку України*. 2015. №5. С. 50-56.

23. Редзюк Є.В. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та підписання директив ЄС: можливі ризики для вітчизняного ринку цінних паперів. *Фінанси України*. 2015. №1. С. 98-110.

24. Сідельникова Л.П. Ефективність податкових джерел формування бюджетних ресурсів держави. *Фінанси України*. 2015. №9. С. 45-60.

25. Шиндирук І.П., Соколова Е.В. Ринок фінансових послуг: підручник. К.: Кондор, 2013. 410 с.

26. Щербань О.Д. Джерела забезпечення фінансової надійності страховика. *Зовнішня торгівля : економіка, фінанси, право*. 2015. № 3 (80). – С. 222-230.

Інформаційні ресурси

27. <https://www.nau.ua> – Інформаційно-пошукова правова система "Нормативні акти України (НАУ)".

28. <https://www.nfp.gov.ua> – Офіційний сайт Національної комісії, що

здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

29. <https://www.nssmc.gov.ua> – Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України.

30. <https://bank.gov.ua> – Офіційний сайт Національного банку України.

31. <https://www.kmu.gov.ua> – Урядовий портал.

32. <https://rada.gov.ua> – Офіційний веб-портал Верховної Ради України.

33. <http://www.mon.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.

1. Економічна сутність фінансового ринку та його структура

Фінансовий ринок є категорією *історичною* та *економічною*.

Як категорія *історична* – він виник з появою фінансів та розвитком товарно-грошових відносин.

Як категорія *економічна* – відображає економічні відносини, з приводу реалізації вартості та споживчої вартості, яка є у цих фінансових активах.

Фінансовий ринок вважається невід’ємним атрибутом сучасної економіки.

У *політико-економічному значенні* – це ринок, на якому визначаються попит і пропозиція на різноманітні фінансові ресурси. Це ринок, на якому є продавці й покупці, є товар, який продається та купується. Але цей товар особливий – *гроші*, надані у тимчасове або постійне користування.

Фінансовий ринок є винятково складною структурою з великою кількістю учасників-фінансових посередників, споживачів фінансових послуг – юридичні, фізичні особи, держава, які вступають в економічні відносини, оперуючи різноманітними фінансовими інструментами.

Фінансовий ринок слід розглядати як специфічну сферу грошових відносин, що виникають у процесі руху фінансових фондів між державою, юридичними та фізичними особами за допомогою спеціалізованих фінансових інститутів.

Основне завдання фінансового ринку полягає у забезпеченні переміщення фінансових ресурсів від тих, хто має їх надлишок, до тих, хто потребує інвестицій. При цьому, зазвичай, вони спрямовуються від тих, хто не може ефективно використовувати кошти, до тих, хто використовує їх продуктивно. Це сприяє не тільки підвищенню ефективності та продуктивності економіки загалом, а й поліпшенню економічного добробуту кожного члена суспільства. Так, для

сучасної ринкової економіки фінансовий ринок є центром господарського організму. За станом фінансового ринку можна судити про стан економіки, впливаючи на фінансовий ринок, можливо керувати економічною активністю суспільства.

Фінансовий ринок – це система економічних і правових відносин, пов'язаних з купівлею-продажем або випуском та обігом фінансових активів.

Метою фінансового ринку є – акумулювання та ефективне розміщення заощаджень в економіку держави.

Суб'єктами фінансового ринку виступають держава, фізичні та юридичні особи, фінансові посередники, які забезпечують перерозподіл фінансових ресурсів серед учасників ринку.

Товари, що обертаються на фінансовому ринку, називають **фінансовими активами**. До них відносять – *гроші, депозити, цінні папери, позичковий капітал, дорогоцінні метали та каміння, об'єкти нерухомості* і т.д.

За інституційним складом структуру фінансового ринку формують такі учасники

- інститути позафінансової сфери;
- держава;
- населення;
- професійні учасники ринку:
 - фінансові інститути;
 - інститути інфраструктури;
 - іноземні учасники ринку.

Держава виступає *позичальником*, який регулярно розміщує на зовнішньому та внутрішньому ринках свої боргові зобов'язання.

Держава виконує специфічну й дуже важливу функцію – *регулювання фінансового ринку*.

Іноді держава виступає як *інвестор*, здійснюючи фінансову підтримку тих чи інших суб'єктів господарювання.

Основними видами діяльності **фінансових інститутів - посередників** є:

- трансформація фінансових ресурсів (придбання одних активів і перетворення їх на інші);

- торгівля фінансовими ресурсами за свій рахунок;
- купівля-продаж фінансових ресурсів від імені клієнта;
- консультування учасників ринку.

До фінансових посередників відносять підприємства, банки, страхові та інвестиційні компанії, пенсійні фонди, інші інститути.

Емітенти – фізичні та юридичні особи, які від свого імені випускають фінансові документи і зобов’язуються виконувати обов’язки, що включені до умов їх випуску.

Інститути інфраструктури фінансового ринку створюються для його обслуговування та забезпечення нормального функціонування. Це фондові й валютні біржі, клірингові центри, які обслуговують взаєморозрахунки; депозитарії, реєстратори (обслуговують операції із цінними паперами); інформаційні та рейтингові агентства.

Інститути позафінансової сфери – це юридичні особи, резиденти, які займаються виробництвом товарів й наданням послуг, у т.ч. фінансових послуг.

Разом з іноземними учасниками ринку вони виступають або *інвесторами*, або *емітують* і розміщують на ринку власні фінансові активи.

Населення виконує на ринку роль *інвестора*, купуючи цінні папери або отримуючи кредити.

Залежно від характеру руху відповідних фінансових потоків **фінансовий ринок** поділяється на:

- **ринок прямого фінансування** – купівля-продаж фінансових ресурсів відбувається безпосередньо між продавцем і покупцем;
- **ринок непрямого фінансування** – купівля-продаж фінансових ресурсів здійснюється через фінансових посередників.

Суб’єктами **ринку прямого фінансування** є:

- юридичні особи;
- населення;
- держава;
- іноземні учасники ринку;
- комерційні банки.

Крім цього важливу роль у прямому фінансуванні відіграють брокери, які

виконують технічну функцію.

Брокер – це посередник ринку прямого фінансування, який виконує технічну функцію (допомагає зустрітися продавцю з покупцем фінансових ресурсів).

Брокер отримує комісійну винагороду за укладання фінансової угоди, при цьому умови купівлі-продажу коштів продавець і покупець узгоджують безпосередньо один з одним.

На **ринку непрямого фінансування** роль фінансових посередників – **дилерів** – зовсім інша.

Дилери спочатку акумулюють у себе фінансові ресурси, призначені до продажу, а потім продають їх від свого імені, висувуючи власні вимоги та пропозиції.

Дилери стають основними учасниками ринку непрямого фінансування.

Однією з основних умов діяльності дилерів є формування власного стартового капіталу.

Функції фінансового ринку

- ***Реалізація вартості, що є у фінансових активах.***

Функція характеризує рух вартості суспільного продукту, що відображається через обмін: гривня – фінансовий актив.

- ***Організація процесу доведення фінансових активів до споживачів (покупців та вкладників).***

Функція полягає у створенні цілої галузі різних інститутів (банків, бірж, брокерських контор, інвестиційних фондів), які забезпечують створення нормальних умов для реалізації грошових ресурсів споживачів в обмін на фінансовий актив.

- ***Фінансове забезпечення процесів інвестування і споживання.***

Функція полягає у створенні фінансовим ринком умов для накопичення підприємцем фінансових ресурсів, що необхідні для розвитку виробничо-торгівельного процесу і задоволення особистих потреб. Це накопичення капіталу, взяття його в кредит і т.д.

- ***Вплив на грошовий обіг.***

Зміст функції проявляється у створенні фінансовим ринком умов для безперервного руху грошей в процесі здійснення різного роду платежів і

регулювання обсягів грошової маси в обігу.

Фінансовий ринок є об'єктом управління з боку державних органів.

Як об'єкт управління він характеризується такими **показниками**:

Ємність ринку – можливий річний обсяг продажу визначеного фінансового активу при тому рівні цін, які існують на даний час.

Кон'юнктура ринку – співвідношення попиту і пропозиції як за окремими видами активів, так і за всією масою активів.

Основними *показниками* кон'юнктури ринку є – ціна, курс, дивіденд, дисконт, відсоткова ставка, премія.

Рівень збалансованості попиту і пропозиції фінансових активів – попит і пропозиція повинні знаходитися в динамічній рівновазі, яка забезпечує реалізацію всіх активів на ринку при одночасному задоволенні попиту на них.

Рівень реалізації фінансових активів – фінансові активи мають велику ліквідність. Їх можна швидко купити і продати, тому один і той же фінансовий суб'єкт може одночасно виступати як продавцем, так і покупцем фінансового активу.

2. Класифікація фінансових ринків

За умовами передачі фінансових ресурсів у користування:

- **Ринок позичкового капіталу (боргових зобов'язань)** – ресурси передаються на умовах позики на визначений термін під відсотки;
- **Ринок акціонерного капіталу (власності)** – кошти вкладаються на невизначений термін. При цьому акціонер отримує право на частину прибутку у вигляді дивіденду, право співвласності на активи підприємства.

В залежності від стадії торгівлі:

- **Первинний фінансовий ринок** – це ринок, на якому нові випуски ЦП продаються та купуються вперше. Обов'язковим учасником є емітент ЦП.
- **Вторинний ринок** – ринок, на якому мають обіг емітовані раніше фінансові активи.

За місцем торгівлі фінансовими активами:

- **Біржовий ринок** – це переважно вторинний ринок, на ньому відбувається

торгівля емітованими раніше фінансовими активами.

- **Позабіржовий ринок** – відображає угоди, що здійснюються поза біржою, він стосується первинного фінансового ринку.

За сферою розповсюдження:

- **Національний фінансовий ринок** – діє в межах однієї держави;
- **Міжнародний фінансовий ринок** – фінансові активи пропонуються інвесторам різних країн.

Ці ринки можуть поділятися на ринки резидентів і нерезидентів.

- **Ринок резидентів** – це ринок фінансових активів, емітованих резидентами на національному ринку.

- **Ринок нерезидентів** – це ринок, на якому нерезиденти емітують фінансові активи відповідно до законодавства певної країни.

За ступенем організованості:

- **Організовані фінансові ринки** – функціонують за визначеними правилами, встановленими фінансовими інститутами;

- **Неорганізовані (стихійні) фінансові ринки** – сфера купівлі-продажу фінансових активів через інші фінансові інститути.

За терміном обігу:

- **Ринок грошей** – здійснюється короткострокове інвестування коштів (до 1 року);

- **Ринок капіталів** – призначений для довгострокового інвестування коштів в основний капітал.

За механізмом функціонування:

- **Валютний ринок** – здійснюються операції з валютою, платіжними документами та цінними паперами, вираженими в іноземній валюті.

- **Кредитний ринок** – функціонує на основі заключення кредитних угод, носить договірний характер.

- **Ринок цінних паперів (фондовий ринок)** – представлений обігом акцій, облігацій, казначейських зобов'язань, векселів, депозитних сертифікатів і т.д.

- **Ринок деривативів** – операції з фінансовими ф'ючерсами, опціонні, форвардні контракти.

- **Ринок застави** – обертаються позики під комерційну та промислову

нерухомість, під житлові будинки, фермерські господарства тощо.

- **Ринок дорогоцінних металів і каміння** – ринок пов’язаний з купівлею-продажем золота, срібла, діамантів.
- **Ринок страхування** – включає ринок страхування життя, ринок майнового страхування, ринок страхування відповідальності.
- **Ринок інвестицій** – відбуваються операції з майновими та інтелектуальними цінностями з метою отримання прибутку або соціального ефекту.

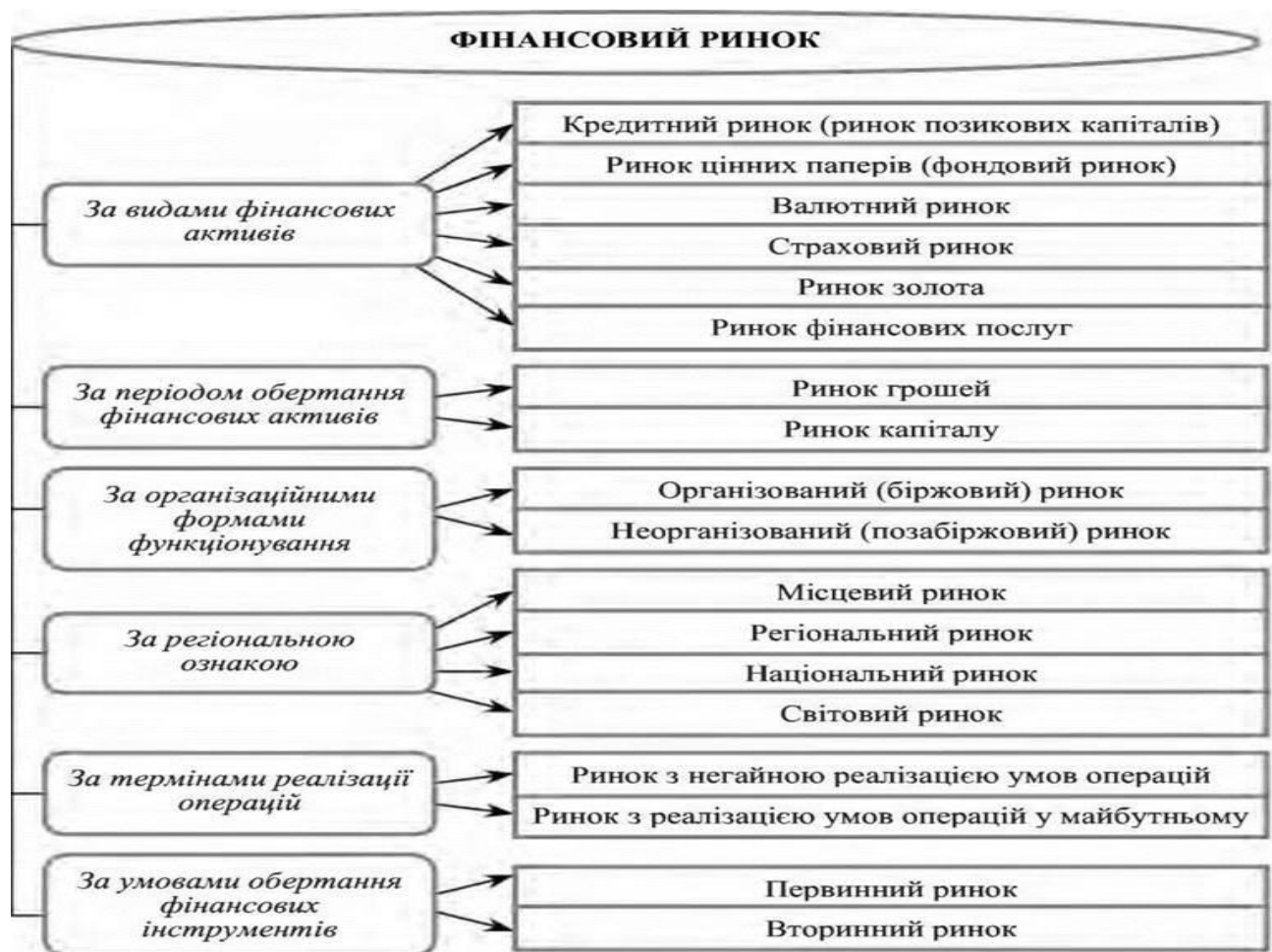

Рис. 1 Класифікація фінансових ринків

3. Інструменти фінансового ринку

Для розуміння як фінансовий ринок забезпечує перетік фінансових ресурсів від кредиторів до позичальників, розглянемо інструменти, якими торгують на

фінансових ринках.

Фінансовими інструментами *ринку грошей* є:

- *казначейські векселі;*
- *депозитні сертифікати;*
- *комерційні папери;*
- *банківські акцепти;*
- *угоди про зворотний викуп.*

Перелічені зобов'язання є ліквідними внаслідок короткого строку погашення, найменш ризиковими і прибутковими інструментами фінансового ринку. Їх основна перевага полягає у високій ліквідності, тобто можливості перетворюватися на готівку із найменшими витратами.

Казначейські векселі є короткостроковими зобов'язаннями держави, які випускаються терміном 3–6–9–12 місяців.

Зазвичай, казначейський вексель приносить дохід власнику через початковий продаж зі знижкою (дисконтом), тобто при погашенні векселя буде отримана сума більша, ніж витрачена на його купівлю. Вважається, що це надійніший інструмент фінансового ринку, оскільки держава завжди знайде можливість виконати свої зобов'язання. Наприклад, провести додаткову емісію казначейських векселів, за рахунок якої погасити попередні емісії або підвищити податки.

В Україні випуском казначейських зобов'язань займається Міністерство фінансів. Їх емісія відбувається у бездокументарній формі – в електронному вигляді, а основними покупцями є комерційні банки. Операції фізичних осіб із казначейськими зобов'язаннями не проводяться через нерозвиненість вітчизняного фінансового ринку.

Депозитні сертифікати є борговим інструментом, який банк продає вкладникам – юридичним особам. По ньому сплачується відсоток, а при погашенні повертається вихідна ціна купівлі.

Цей інструмент є високоліквідним, оскільки за необхідності власник депозитного сертифікату може перепродати його на вторинному ринку.

Для фізичних осіб комерційні банки пропонують *ощадні сертифікати*. Ці інструменти видаються на певний строк або до запитання. Вони можуть бути іменними чи на пред'явника.

Термін дії сертифікатів різний – 30, 90, 180, 270 та 360 днів. Багато банків дозволяли використовувати відповідні інструменти як заставу під надання кредитів.

Комерційні папери – це короткострокові зобов'язання, що випускаються корпораціями з метою залучення коштів для фінансування поточних операцій. Обіг відповідного інструмента відбувається на фінансових ринках розвинених країн.

Банківські акцепти – згода банку на оплату платіжних документів (чеків, платіжних доручень, векселів), виписаних іншими юридичними особами. Банківський акцепт гарантує оплату цих документів, що значно підвищує їх надійність і ліквідність, і вони можуть надходити на ринок короткотермінових цінних паперів. Банківські акцепти покликані обслуговувати міжнародну торгівлю, експортно-імпорتنі операції. У розвинених країнах ці акцептовані векселі часто перепродаються на вторинному ринку зі знижкою і подібні за своїми функціями до казначейських векселів.

Угоди про зворотний викуп (бай-бек) є фінансовою операцією, в якій казначейські векселі або інші державні цінні папери є заставою. Ці угоди укладаються на короткий і надкороткий термін, навіть на одну ніч. Саме вони є важливим джерелом фінансових ресурсів для комерційних банків. Цей інструмент успішно використовується на фінансовому ринку, оскільки застава, яка надається за позику, є високоліквідною й низько ризиковою, що за неповернення боргу дасть змогу кредиторів компенсувати витрати. На вітчизняному фінансовому ринку угоди про зворотний викуп укладає Національний банк України із найбільшими та великими банками у вигляді операцій РЕПО.

Фінансовими інструментами *ринку капіталів* є:

- акції;
- облігації;
- муніципальні облігації;
- заставні.

Перелічені інструменти випускаються в обіг на термін більше одного року. Вони є більш ризиковими, ніж інструменти ринку грошей і відповідно прибутковішими.

4. Цінні папери як основний інструмент фінансового ринку

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується безперервним зростанням значення фінансових інструментів, де особливе місце займають цінні папери.

Через ринок цінних паперів акумулюються грошові нагромадження кредитно-фінансових інститутів, корпорацій, підприємств, держав, приватних осіб і спрямовуються на виробниче та невиробниче вкладення капіталів.

В Україні базовими законодавчими актами, які безпосередньо відносяться до сфери цінних паперів, є:

- Конституція України;
- Цивільний кодекс України;
- Кодекс України про адміністративні правопорушення;
- Кримінальний кодекс України;
- Закони України:
 - «Про господарські товариства»;
 - «Про підприємництво»;
 - «Про цінні папери та фондовий ринок»;
 - «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні»;
 - «Про депозитарну систему України» та ін.

Згідно із Законом України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» державне регулювання здійснюється з метою:

- реалізації єдиної державної політики у сфері випуску та обігу цінних паперів та їх похідних;
- створення умов для ефективної мобілізації та розміщення учасниками ринку цінних паперів та фінансових ресурсів з урахуванням інтересів суспільства;
- забезпечення рівних можливостей для доступу емітентів, інвесторів і посередників на ринок цінних паперів;
- одержання учасниками ринку цінних паперів інформації про умови випуску та обігу цінних паперів, результати фінансово-господарської діяльності емітентів, обсяги і характер угод з цінними паперами та іншої інформації, що

впливає на формування цін на ринку цінних паперів;

- запобігання монополізації та створення умов розвитку добросовісної конкуренції на ринку цінних паперів;
- контролю за прозорістю та відкритістю ринку цінних паперів.

Цінні папери – це свідоцтва про участь їх власників у капіталі акціонерного товариства або надані позики, які передбачають зобов’язання емітентів сплачувати їхнім власникам доходи у вигляді дивідендів або процентів.

В юридичному розумінні, **цінні папери** – це майнове право, яке засвідчується певним документом і реалізується в порядку, що вказується у цьому документі.

Цінні папери є капіталом, тому що їх власники одержують доходи.

Проте капітал цей фіктивний, оскільки цінні папери не мають вартості, хоча продаються й купуються на ринку.

Основні *характеристики* цінних паперів:

Ліквідність – спроможність фінансового активу перетворитися у гроші.

Ризик як характерна ознака цінних паперів пов’язаний безпосередньо з можливістю не отримати вкладених у фінансові активи грошей.

Розрізняють два види ризику: *ризик невиконання платіжних зобов’язань позичальником*; та *ринковий ризик*, пов’язаний із коливаннями ринкових цін фінансових інструментів.

Дохідність визначається у вигляді річного процента віддачі від вкладеної у фінансовий інструмент суми грошей.

Усі три названі характеристики фінансових інструментів тісно *взаємопов’язані*.

Чим більший ризик мають цінні папери, тим більша їх дохідність, оскільки інвестори згодні вкласти гроші тільки під великий відсоток.

Проте, чим ліквідніші фінансові інструменти, тим під нижчий процент згодні придбати їх покупці на фінансовому ринку.

Цінні папери прийнято поділяти на три *види*:

- акції;
- облігації;
- похідні або вторинні.

Акція – цінний папір без установленого строку обігу, що засвідчує майнову

участь її власника в капіталі акціонерного товариства.

Власники акцій можуть продавати їх, але в цьому випадку втрачають право співвласника.

Власники акцій як співвласники товариства мають право на одержання частини прибутку товариства пропорційно своїй участі, а також на участь у розділі майна при ліквідації акціонерного товариства.

Дохід, який одержує акціонер, називають *дивідендом*.

Акціонерне товариство випускає акції у таких випадках:

- коли воно створюється;
- при злитті з іншим акціонерним товариством;
- із розширенням масштабів своєї діяльності та збільшенням статутного фонду.

Акція є неподільною. Якщо одна акція належить кільком особам, усі вони визнаються за одного власника і можуть здійснювати свої права через одного з них.

Мінімальна номінальна вартість акції не може бути меншою за 1 коп.

Облігація – це свідоцтво про надання позички, яке дає право на одержання, зазвичай, щорічного доходу у вигляді відсотків.

На відміну від акцій, облігації після закінчення визначеного строку підлягають викупу, до того ж емітент повинен сплатити номінальну вартість облігацій і дохід у вигляді відсотка.

Облігації випускаються іменні та на пред'явника.

Державні облігації – це свідоцтва про надання їх власниками позики державі в особі національного уряду та місцевих органів управління.

Випуск облігацій здійснюється державою з метою мобілізації грошового капіталу для фінансування державних витрат, якщо недостатньо бюджетних коштів.

За строком погашення державні цінні папери бувають:

- поточні (від кількох тижнів до 1 року);
- короткострокові (від 1 до 2-3 років);
- середньострокові (від 3–5 до 10 років);
- довгострокові (понад 10 років);

- безстрокові.

Похідні фінансових інструментів – це контракти, які укладаються з метою перерозподілу фінансових ризиків і передбачають проведення в майбутньому певної операції (купівлі, продажу, обміну) з базовим інструментом, який є предметом угоди.

Похідні фінансові інструменти називають ще *деривативами*.

Прикладами похідних цінних паперів можуть бути:

Варрант – свідоцтво (сертифікат), яке надає право власнику на купівлю цінних паперів за визначеною ціною у визначений строк.

Опціон – право або зобов'язання за угодою купити-продати певний вид цінностей (акції, процентні цінні папери, валюта, товар) за визначеною ціною протягом обумовленого строку.